

Tisztelt Díjazottak, tisztelt OTKA Bizottsági Tagok, tisztelt OTKA Iroda Munkatársak, kedves meghívottak, Hölgyeim és Uraim!

"...nekünk itt ez a kedves föld és nép, melyet hazánknak és nemzetünknek nevezünk, az egyedüli mindenünk, ez a tér, ez a föld az, melyet mindeneke előtt és minden irányban művelnünk kell."

írta Ipolyi Arnold történettudós, teológus, etnográfus, nyelvész, régész, tudományszervező, díjunk névadója. Bár ezek a szavak 150 éve hangzottak el, talán azt is mutatják, hogy miért is dolgozik egy tudós, és miért munkálkodik az OTKA immár 28 éve. Azonos célok elérésére törekedtek az OTKA alapító elnökei: Láng István és Andorka Rudolf, az OTKA-t a nemzetközi vérkeringésbe beemelő elnökök Lipták András és Makara Gábor, és az Irodát 20 éven át igazgató Gilyén Zsuzsa is. Köszönet mindannyiuknak.

A mai napon ünnepelni jöttünk össze, hisz **huszadik alkalommal** kerül sor az **Ipolyi Arnold-díj** átadására, amellyel azokat díjazzuk, akik sokat tettek a hazai tudománytámogatási rendszer továbbfejlesztéséért. A díjat az Élettudományi Kollégium korábbi elnöke javaslatára az OTKA Bizottság elnöke 1995-ben alapította. Hadd idézzem a javaslattevő Juhász-Nagy Sándort:

„Amikor az élettudományok köréből javasoltuk Ipolyi Arnoldot az OTKA legeredményesebb és legönzettelenebb "tudományszervezőinek" ítélendő díj névadójául, úgy véltük, az ő szellemében járunk el már pusztán azzal, hogy nem holmi szakmai szűkeklőség motiválta a névválasztást. Természetesen ennél többről van szó. Olyan nagy ember (el nem koptatott) nevét viseli e kitüntetés, aki a tudománytámogatás korszerű eszméinek úttörője volt, s működésével a különböző világnézetű embereknek a nemzet javára való együtt munkálkodására mutatott példát. Egyszersmind személyében mintegy megtestesítette azt a kohéziós erőt, amire a magyarság történelmének legjobb pillanataiban képesnek mutatkozott.”

A mai ünnepi pillanatban nem felejtkezhetünk el arról, hogy a Magyar Országgyűlés a tegnapi napon fogadta el „A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról” szóló törvényt, amely idén december 31-ig jogutóddal megszünteti az OTKA Irodát és hatályon kívül helyezi az OTKA-törvényt. Így engedjék meg nekem, hogy most magáról az OTKA-ról, annak jelentőségéről szóljak.

A sors különös fintora, hogy a törvényjavaslattal szinte egyidejűleg kapta meg az OTKA a nemzetközi átvilágításának eredményét, amely az ESF honlapján is olvasható. Az, hogy belevágtunk az átvilágításba, már önmagában sokat elárul. Nyilvánvalóan, amikor elindítottuk, hittünk abban, hogy az OTKA alapvetően jó irányban halad, hittünk abban, hogy a nemzetközi vérkeringésbe való bekerülés fontos, hogy egy kis országnak nyitnia kell a külföld felé, de ugyanakkor tudni akartuk azt is, hogy ezt hogyan értékeli, és mit javasolnak azok, akik az európai kutatásfinanszírozás legjobb hagyományait ismerik és mai kihívásait látják, és akik a hazai viszonyokra kívülről, talán elfogulatlanul tekintenek.

Az átvilágítás azzal vált lehetségessé, hogy bár az OTKA alapvető tevékenysége és feladata több mint negyed százada változatlan, de az objektivitás és átláthatóság érdekében megvalósult az angol nyelvű pályáztatás és szigorú összeférhetlenségi szabályok kerültek elfogadásra. Az általános angol nyelvű pályáztatást öt éve vezettük be, a külföldi bírálók száma az elmúlt két évben megháromszorozódott, tavaly tartottunk először angol nyelvű üléseket: kettőt, az idei évben már hetet, és a következő évre kilencet tervezünk. Ebben a munkában vállaltak aktív szerepet a mai díjazottak is.

Az OTKA értékeit magam is sorolhatnám, talán azzal a megállapítással indítva, hogy az elmúlt öt évben nem tettünk mást, csak tovább mentünk azon az úton, amit elődeink egyértelműen kijelöltek számunkra. Mégis, kihasználva, hogy nemrég készült el a nemzetközi átvilágítás, saját véleményem helyett, hadd idézzem az ő értékelésüket:

„... az alapkutatást finanszírozó szervezeteknek számos feltételnek kell megfelelniük:

- kutatói kiválóságon alapuló versenyképesség,
- politikai függetlenség,
- minden tudományterület egyenrangú kezelése,
- átláthatóság és részrehajlástól mentesség, ellenőrzés és kiegyensúlyozottság a döntéshozás minden szintjén, szigorú összeférhetetlenségi szabályok alkalmazása mindenkire, aki a döntéshozatalban részt vesz,
- egyenlő esélyek biztosítása a pályázóknak nemtől, származástól és beosztástól függetlenül, valamint az etikai normák betartásához való ragaszkodás.

Az ESF Értékelő Bizottságának véleménye szerint az OTKA megfelel a fenti követelményeknek, amely alapján **az OTKA a magyar kutatás-fejlesztési rendszer ékköve**; az OTKA egy olyan professzionálisan irányított kutatásfinanszírozó szervezet, melynek eljárásrendje megfelel a legmagasabb nemzetközi sztenderdeknek. Az OTKA éveken át folyamatosan alakította szemléletmódját és eszközeit, és nyilvánvaló, hogy mindezt a jövőben is folytatni fogja.”

Máshol így írnak, általánosabb, az OTKA-n túlmutató kérdéseket is felvetve:

„Az olyan kutatásfinanszírozó szervezetek számára, mint az OTKA, az intézményi függetlenség fontos kérdés. Egyrészt a szervezetnek védenie kell magát a külső nyomásgyakorlástól a támogatási döntésekre, legyen az politikai vagy egyéb indíttatású; másrészt az intézmény számadással tartozik a nyilvánosság felé. Minden közpénzből finanszírozott kutatástámogató szervezet szembesül azzal a dilemmával, hogy hogyan törekedjen a megfelelő működéséhez szükséges intézményi függetlenségre úgy, hogy közben ne kerüljön politikailag kiszorított helyzetbe. Ahhoz, hogy a hazai és nemzetközi tudományos közösség bizalma megmaradjon a kutatásfinanszírozó szervezetben alapvető fontosságú a politikai hatásoktól való függetlenség a támogatási döntésekben. Ez az alapja annak, hogy egy kutatási pályázat sikere a pályázónak jó hírnevet („minőségi tanúsítványt”) jelentsen.”

Később pedig:

„Egyértelmű, hogy Magyarországnak kell, hogy legyen egy az alapkutatásokat támogató rendszere és egy másik, amely az alkalmazott kutatásokat támogatja. A kettő között rendszeres kommunikáció és együttműködés szükséges. A kettő támogatási aránya ugyan vitatható, de az vitathatatlan, hogy szükség van mindkettőre, szükség van a közöttük lévő jó kommunikációra és a közös támogatásokra is.”

Az átvilágításon túlmenően fontos visszajelzésnek gondolom az OTKA három lead-agency megállapodását (és a felajánlást egy negyedikre), amely azt jelenti, hogy a nemzetközi társ-szervezetek oly mértékben bíznak az OTKA helyes döntésében, hogy ennek alapján saját – magyarokkal együttműködő – kutatóikat, az OTKA javaslatára, külön elbírálás nélkül finanszírozzák.

Ahogy mondtam: a tegnapi napon elfogadott törvénnyel, jog szerint az OTKA működése egy hónap múlva véget ér. Hallom az indokokat: az egységes támogatási rendszer, a párhuzamos-

ságok megszüntetése, az összehangolás, annak reménye, hogy további források juthatnak az alapkutatásokra, az OTKA kutatástámogatási gyakorlatának kiterjesztése az alkalmazott kutatásokra is. Hallom az indokokat, de látom azt is, hogy ezen célok (és/vagy) remények eléréséhez – és ezt elnökként talán elfogultan mondom – egy negyed század alatt felépített, folyamatosan megújuló, sok értéket közvetítő szervezet megszűnése vezet.

Sokszor jutnak eszembe Pilinszky sorai, ahogy a „Sztavrogin elköszön” című versében ír:

„Mielőtt bármit elkövetnek,
gondoljanak a rózsakertre,
vagy még inkább egyetlen rózsatőre,
egyetlen egy rózsára, uraim.”

Az előtt állunk, hogy egy kutatás-támogatási kultúrát fenntartó, így jelentős értékeket közvetítő, ugyanakkor a csekély pénzügyi támogatás miatt mégis marginális helyzetben lévő szervezet megszűnik, a helyére egy új épül; egyrészt az előrelépés ígéretével, amely a sajtóban többször megfogalmazódott, másrészt pedig annak a kockázatával, hogy valami értékeset, amit az OTKA képvisel, és a fentiekben az átvilágítást idézve ismertettem, elveszíthetünk. Látjuk a nagy ívű célokat és megfogalmazzuk aggodalmunkat a „rózsakert”, a „rózsató” miatt.

Széchenyi így ír:

„Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn.”

Ipolyi Arnold, díjunk névadója, hasonlóan fogalmaz:

„A népről, mely múltja emlékeit nem képes méltányolni, amely azokat nem ismeri, jelentőségöket nem érti, művészetöket nem képes többé élvezni, el lehet mondani, hogy nem ismeri múltját, sem eredetét és fejlődését. Nem bírja annak folytonosságát, nem ismeri saját magát.”

Tisztelnünk kell a múltat, hogy munkálkodhassunk a jövőn. Hamarosan látni fogjuk, hogyan épül fel egy új szervezet, amely felelős lesz az alapkutatások támogatásáért. A kutatói közösség közös felelőssége is, hogy hogyan működik majd a szervezet, és én azt kérem a díjazottaktól, és a hazai kutatói közösségtől is, hogy tegyenek meg minden tőlük telhetőt azért, hogy az OTKA-ban megteremtett értékek, a létrejött tudománytámogatási kultúra az új szervezetben továbbéljen.

Budapest, 2014. november 26.

Kollár László Péter

az OTKA Bizottság elnöke